

НАУКОВА АТРИБУЦІЯ ВОГНЕПАЛЬНОГО ОЗБРОЄННЯ, СТРІЛЕЦЬКИХ ТА АРТИЛЕРІЙСЬКИХ БОЄПРИПАСІВ, ЯКІ НАДХОДЯТЬ ДО ФОНДОЗБІРНИ НАЦІОНАЛЬНОГО МУЗЕЮ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ У ДРУГІЙ СВІТОВІЙ ВІЙНІ

Стаття присвячена атрибуції озброєння та боєприпасів, які зберігаються у фондозбірні Національного музею історії України у Другій світовій війні. Меморіальний комплекс та надходять до неї. Це зразки, що застосовувалися в різних війнах, військових конфліктах ХХ та ХХІ ст., зокрема у Другій світовій війні, бойових діях в Афганістані, а також у сучасній війні на Сході України. Праця може становити інтерес для експозиціонерів, співробітників фондів, які займаються описом та експертизою таких предметів, дослідників зброї, військових істориків, колекціонерів. Велику увагу приділено ідентифікації та маркуванню зразків стрілецької зброї та гільз боєприпасів.

Ключові слова: атрибуція, маркування, Друга світова війна, Вермахт, Червона армія, Меморіал, гільза, снаряд, ручна граната, пістолет, пістолет-кулемет, гвинтівка, вогнемет, гранатомет.

У фондах і експозиції Національного музею історії України у Другій світовій війні зберігається понад 1 тис. зразків вогнепального озброєння, стрілецьких та артилерійських боєприпасів, які застосовувалися в різних війнах, військових конфліктах ХХ та ХХІ ст., зокрема у Другій світовій війні, бойових діях в Афганістані, а також у сучасній війні на Сході України.

Цілком зрозуміло, що охопити всі екземпляри із фондозбірні в межах однієї статті неможливо. Тому в дослідженні зосереджено увагу на найбільш поширених, а також деяких незвичайних і цікавих зразках вогнепальної зброї, стрілецьких та артилерійських боєприпасів, ручних гранат, із якими могли б виникати труднощі в процесі атрибуції. Усі фото, якими проілюстровано статтю, – це зображення реальних експонатів Музею із їхніми інвентарними номерами. У статті використано порядковий номер залів, а не їхній тематико-експозиційний розподіл.

Якщо раніше атрибутувати такі предмети було важко через відсутність або нестачу необхідних джерел, літератури, то нині існує чимало довідників, каталогів, офіційних сайтів, що значно спрощують цю процедуру.

Серед таких джерел можна назвати довідники британського видавництва «Джейн» (Jane's Information Group – «Інформаційна група Джейна», скорочено – Jane's), що спеціалізується на працях із військової тематики. Вони подають фото, опис характеристик та маркування стрілецької зброї, а також послідовність її розряджання [58].

Досить детально історію стрілецької зброї та характерні особливості більшості її зразків розглядають енциклопедії британсько-американських дослідників сучасних збройних сил та озброєнь Вілла Фаулера, Патріка Свіні, Ентоні Норта й Чарльза Стронджа. У працях приділено значну увагу як відомим провідним зразкам стрілецької зброї, так і екземплярам, що були їхніми ліцензійними копіями й виготовлялися в багатьох країнах світу [7; 8].

Серед доволі відомих експертів із дослідження вогнепальної зброї можна відзначити Крістофера Шанта – британського військового історика, автора, редактора та укладача військових енциклопедій, довідників із родів та видів військ та військової техніки, зокрема періоду Другої світової війни. Його добре ілюстрована праця «Стрелковое оружие» допоможе безпомилково ідентифікувати деякі види стрілецького озброєння, адже зосереджує увагу читача на особливостях модифікацій багатьох зразків, особливо револьверів [59].

У процесі дослідження зразків пістолетів-кулеметів у пригоді може стати доволі детальна праця І. Кудишина «Пистолеты-пулемёты». Книжка висвітлює історію створення й конструктивні особливості цього виду вогнепальної зброї, що, як відомо, застосовувалася під час боїв Першої та Другої світових війн, повоєнних конфліктів і сьогодення [5].

Серед інтернет-порталів варто відзначити сайт Patronen.SU, присвячений ідентифікації численних боеприпасів, що використовувалися в різних військових конфліктах [2].

Крім того, незамінним помічником під час розшифрування кодів маркування боеприпасів стане сайт Міжнародної асоціації боеприпасів (The International Ammunition Association), який містить розділ із таблицею позначень заводів-виробників різних країн [1].

Така таблиця є і в електронному каталозі «Определитель боеприпасов по клеймению на донных частях гильз». У таблиці подано зображення, детальне розшифрування маркування, а також інформацію про місця боїв, де найчастіше знаходили ті чи інші боеприпаси [6].

У період Другої світової війни в усіх арміях світу найпоширенішим типом стрілецького озброєння була гвинтівка. Відповідно й патрони до неї теж траплялися найчастіше. Цікаво зазначити, що гвинтівки фактично кожної з ворогуючих армій Другої світової є у фондозбірні Меморіалу, за винятком хіба що американської M1 Garand.

У Червоній армії зброєю звичайного бійця була гвинтівка системи Мосіна зразка 1891/1930 рр., або «трюхлінійка». Їй притаманні тонкі ложе та приклад без виступу для правої руки. У Вермахті такою зброєю був карабін Mauser 98k. Його дуже легко відрізнити від гвинтівок інших систем завдяки круглому диску на прикладі. Варто зауважити, що з десятих бійців німецького піхотного відділення сім були озброєні саме цим карабіном. Тому типовий образ німецьких солдатів, які в повному складі озброєні автоматами чи кулеметами, – це не більше ніж витвір кінематографа пізніших років.

Гвинтівка системи Мосіна зразка 1891/1930 рр. [18].

Карабін Mauser 98k [21].

Британська армія в Першій та Другій світових війнах застосовувала гвинтівку Lee-Enfield. Так само і французи в першій половині ХХ ст. використовували свою гвинтівку Lebel M1886. Цікаво, що обидва зразки надійшли до Музею як трофеї, захоплені в бійців збройної опозиції в Афганістані.

Гвинтівка Lee-Enfield No.1 Mk.III [10].

Гвинтівка Lebel M1886 [16].

Солдати Угорської королівської армії під час Другої світової війни користувалися гвинтівкою свого вітчизняного виробництва – FEG 35М. Італійські війська під час війни мали різні варіанти гвинтівки системи Манліхера – Каркано. Серед них варто відзначити карабін Mannlicher-Carcano M1891 da Cavalleria, призначений саме для кавалеристів. І угорську, й італійську гвинтівки можна бачити в експозиції залу № 13 Музею.

Гвинтівка FEG 35М. Зал № 13 [24].

Карабін Mannlicher-Carcano M1891 da Cavalleria. Зал № 13 [25].

Японська імператорська армія була озброєна гвинтівкою Arisaka Type 38. На фото нижче – трофей, захоплений у Квантунської армії.

Гвинтівка Arisaka Type 38 [19].

Ясна річ, до співробітників Музею часто потрапляють на опис зразки у вкрай пошкодженому стані або навіть фрагменти озброєння та боеприпасів. Для ідентифікації таких речей досить важливо звертати увагу на деталі. Наприклад, у залі № 3 Музею серед предметів художньо-образної інсталяції «Дорога війни» виставлено фрагмент стрілецької зброї, на перший погляд, нічим не примітний, якби не одна деталь – скоба Генрі. Саме вона використовувалася в американській гвинтівці Winchester M1895, один екземпляр якої є у фондозбірні в доброму стані, і з нею можна без проблем порівняти фрагмент.

Фрагмент гвинтівки Winchester M1895. Зал № 3.

Гвинтівка Winchester M1895 [20].

Таку зброю більшість людей бачила зазвичай в американських вестернах. До речі, ця гвинтівка має досить цікаву історію появи на теренах України та бойового застосування тут. У роки Першої світової війни американська компанія Winchester уклала контракт на постачання цієї зброї для Російської імператорської армії під патрон калібру 7,62 мм. Після завершення війни й повалення монархії в Росії ці гвинтівки тривалий час зберігалися на складах Червоної армії [3, 26]. Із початком німецько-радянської війни «вінчестери» надійшли до частин народного ополчення й застосовувалися в боях, зокрема й на підступах до м. Київ.

Свої характерні деталі мають й інші види стрілецької зброї. Порівняння з реальними аналогами значно спрощує ідентифікацію. У 2013 р. на місцях боїв у районі Лютізького плацдарму пошуковці серед іншого знайшли фрагмент стрілецької зброї. Як з'ясувалося, це частина кожуха ствола німецького кулемета MG-34, про що свідчать положення мушки посередині та порядок розміщення отворів охолодження. Такі кулемети представлено в експозиції, зокрема в залі № 11 Музею.

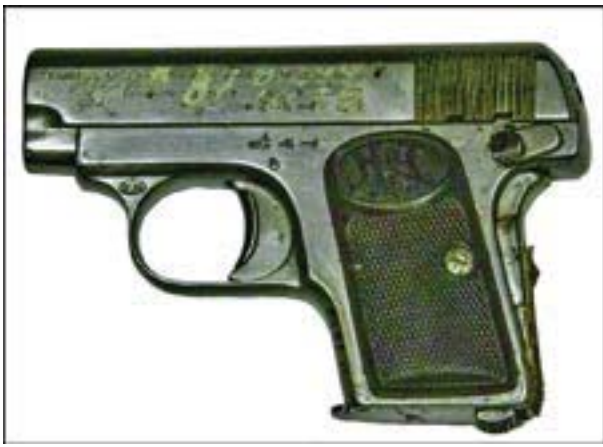

Фрагмент кожуха ствола кулемета MG-34 [42].

Кулемет MG-34. Зал № 11 [28].

Маркування виробу надважливе для атрибуції зразків озброєння. Річ у тому, що у світі існує надзвичайно велика кількість вогнепальної зброї, яка є ліцензійними копіями всесвітньо відомих систем Кольта, Бравнінга, Вальтера, Маузера та багатьох інших. Нерідко зовні вони абсолютно ідентичні оригінальним системам, і лише маркування дає змогу зрозуміти, який виріб перед нами. Так, у залі № 3 Музею представлено пістолет, який подарувало командування 206-ї стрілецької дивізії школяреві Сергію Добринову за допомогу під час оборони м. Київ. Зовні він дуже схожий на бельгійський Browning M1906. Проте насправді це його ліцензійна копія – іспанський пістолет Premier 1913 cal. 6,35, що підтверджує маркування на лівому боці кожуха затвору. У фондах зберігається оригінальний Browning M1906, фото якого дає нам нагоду зрозуміти, як інколи легко можна сплутати схожі зразки.

Пістолет Premier 1913 cal. 6,35 [23].

Пістолет Browning M1906. Зал № 3 [38].

Дуже часто зброя різних періодів випусків має свої конструктивні особливості. Відповідно ранні зразки дещо відрізняються від пізніших. Це можна продемонструвати на прикладі доволі цікавого незвичного чехословацького пістолета-кулемета ZK-383, який зберігається у фондозбірні. На музейному зразку на кожуху ствола є кільце для встановлення двонової сошки. Ця особливість відрізняє зброю ранніх випусків. Пізніші зразки сошок не мали. Пістолет-кулемет ZK-383 почали виготовляти для армії Чехословаччини в 1938 р. Відомо, що із захопленням цієї країни Вермахт узяв на озброєння й певну кількість таких пістолетів-кулеметів [7, 234]. Очевидно, під час німецько-радянської війни нинішній музейний зразок був захоплений як трофей військовослужбовцем Червоної армії. Вирізьблені слова російською на прикладі «11 німецьких солдатів і один офіцер знищив М С» та 12 зарубок на зворотному боці свідчать про результативність бійця.

Пістолет-кулемет ZK-383 [29].

У фондах є як заводські зразки вогнепальної зброї, так і екземпляри, що їх виготовляли власноруч деякі учасники бойових дій, зокрема представники руху Опору. Якщо для перших характерні маркування, висока якість матеріалу, хороше виконання, то останнім, навпаки, зазвичай притаманні грубе виконання, відсутність будь-яких маркувань у вигляді клейм, інших позначень, низька якість деталей, які часто доводилося створювати кустарним способом у польових умовах. У фондозбірні Меморіалу зберігається пістолет-кулемет, що був виготовлений білоруськими партизанами й подарований Герою Радянського Союзу Давидові Бакрадзе – командирові полку 1-ї Української партизанської дивізії. Ця зброя є симбіозом підручних засобів. Ствол був узятий із пошкодженої гвинтівки, кожух ствола – з велосипедної труби, задня частина ствола – з водопровідної труби, пружини – з підбитого літака тощо. Хоча слід зауважити, що в умовах масового воєнного виробництва на збройних заводах і СРСР, і багатьох інших країн – учасниць війни теж застосовувалися такі конструктивні рішення. Випуск продукції мав на меті створення якомога більшої кількості зброї при найменших затратах коштів і матеріалів. Відомий британський пістолет-кулемет Sten, який є у фондах Меморіалу, причому в кількох екземплярах, теж виготовлявся з англійських водопровідних труб. Конкретно з них робили затворну коробку, що поступово переходила в кожух ствола, а також приклад [5, 29–30].

Саморобний пістолет-кулемет Героя Радянського Союзу Давида Бакрадзе [27].

Пістолет-кулемет Sten Mk.III [11].

Фондозбірня багата й на інші зразки таких артефактів. Зокрема, в ній є саморобний пістолет, який видається спробою скопіювати пістолет системи ТТ (Тульський Токарева). Уміщене нижче фото дає яскраве уявлення, наскільки просто виконаний зразок.

Саморобний пістолет [35].

Доцільно, втім, наголосити, що перші пістолети ТТ теж мали дещо грубий вигляд. Хоча під час розробки Тульського Токарева прикладами для наслідування слугували бездоганні системи бельгійського Бравнінга та американського Кольта, на початку 1930-х рр. промисловість СРСР не володіла таким точним устаткуванням, яке було у провідних країн світу.

Пістолет Browning M1900 [26].

Пістолет Colt M1911 [22].

Тулський збройовий завод лише поступово освоїв технологію виробництва напівавтоматичних пістолетів. Тож добре помітною є різниця між доволі простим виглядом ТТ зразка 1930 р. (на фото нижче – ліворуч) і вельми технологічним – ТТ зразка 1933 р. (на фото нижче – праворуч). Якщо перший мав дерев'яні щічки руків'я, то останній уже виготовлявся з пластмасовими [7, 194–195].

Пістолети системи Токарева зразка 1930 р. (ліворуч) і зразка 1933 р. (праворуч) [37; 9].

Досить важливо детально ідентифікувати рештки боеприпасів, зокрема гільзи. При цьому слід звертати увагу на форму, розміри і, звичайно ж, маркування. Така проста, на перший погляд, річ, як гільза, завдяки маркуванню дає важливу інформацію про місце й час виготовлення боеприпасу.

Наприклад, на денці гільзи від патрона до радянського сигнального пістолета калібру 26 мм число «537» – це позначення Кіровського заводу № 537 (нині – Відкрите акціонерне товариство «Кіровський завод “Маяк”»), а число «43» – рік випуску.

Фрагмент гільзи від патрона до сигнального пістолета калібру 26 мм [49].

Те саме можна сказати і про гільзу калібру 14,5 мм, яка була складником патрона до протитанкових рушниць Дегтярьова та Симонова: «3» – позначення Ульяновського патронного заводу, «42» – рік випуску.

Гільза калібру 14,5 мм [46].

Найбільш інформативними в сенсі маркування є німецькі гільзи калібру 7,92 мм, які виготовляли для карабіна Маузера та кулеметів MG-34 й MG-42. У маркуванні зазначено рік виготовлення, завод, номер партії та консистенцію металу у виробі. Цікаво, що на більшості гільз зустрічаються маркування довоєнних років – «37», «38». Це досить яскраво свідчить про масштаби милітаризації Третього райху та його підготовку до тотальної війни.

На денці гільзи, зображеної на знімку нижче, міститься маркування у вигляді символів «P25», «S*», «6» і «37». «P25» – це позначення заводу «Зебальдусгоф» у м. Троєнбрицен (нині – федеральна земля Бранденбург), «S*» – підтвердження того, що гільза повністю виготовлена з латуні, «6» – номер партії, «37» – рік випуску.

Гільза калібру 7,92 мм [48].

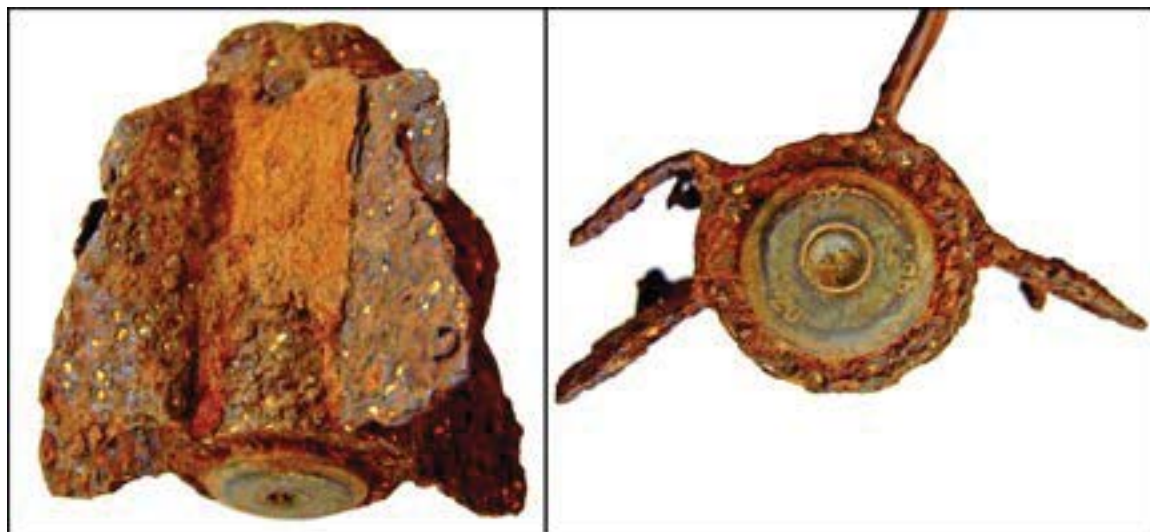
На денці гільзи воєнного періоду на світліні нижче помічаємо символи «ави», «S*», «10» і «43», де «ави» – позначення металообробного товариства «Зільва» в м. Гентін (нині – федеральна земля Саксонія-Ангальт), «S*» – підтвердження того, що гільза повністю виготовлена з латуні, «10» – номер партії, «43» – рік випуску.

Гільза калібру 7,92 мм [52].

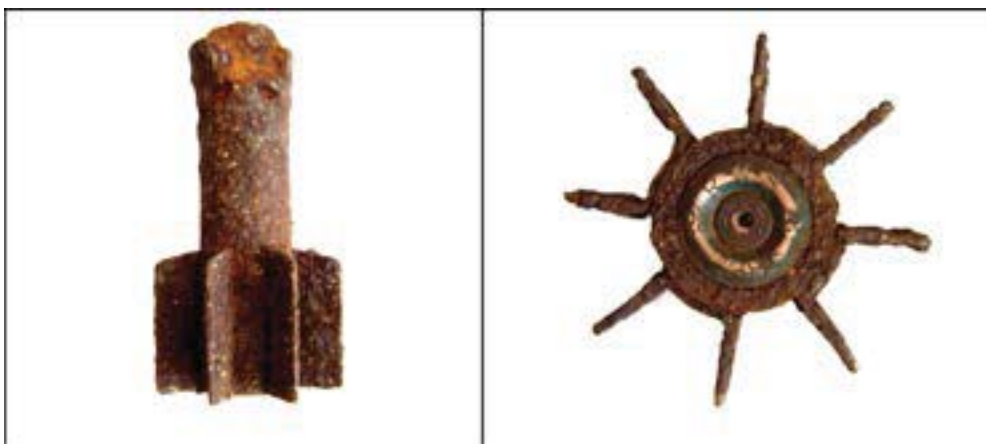
Кілька слів незайве сказати про маркування, яке міститься на вибивних патронах стабілізаторів мін. Річ у тому, що денце вибивного патрона дуже добре зберігається, адже його виготовляють зазвичай із латуні або міді. Тому в більшості випадків можна без проблем розібрати символи на ньому. Іноді на опис до науковців Музею потрапляли стабілізатори із заіржавілими трубкою та лопатями, але саме денце вибивного патрона мало вигляд порівняно непоганий.

Наприклад, у зображеного нижче стабілізатора для радянської міни О-832 калібру 82 мм помітні маркування у вигляді цифр «58», «20» і «39». Цифра «58» – це позначення Московського дроболиварного патронного заводу ім. К.Є. Ворошилова, «20» – діаметр вибивного патрона в міліметрах, «39» – рік випуску.

Стабілізатор для радянської міни О-832 калібру 82 мм [45].

Так само і в стабілізатора для німецької міни Wgr.36 калібру 50 мм на денці вибивного патрона є символи «RWS», «28», «38». «RWS» – це позначення акціонерного товариства «Rheinisch-Westfälische Sprengstoff» у м. Нюрнберг, «28» – діаметр вибивного патрона в калібрах, «38» – рік випуску.

Стабілізатор для німецької міни Wgr.36 калібру 50 мм [44].

І радянський, і німецький стабілізатори було знайдено на місцях боїв, які точилися в районі Лютізького плацдарму восени 1943 р.

Нерідко на опис потрапляють залишки озброєння та боеприпасів, на яких маркування розібрати вже неможливо або ж воно взагалі відсутнє. У цьому випадку доцільно порівняти форми й розміри з можливими аналогами. Одного разу до Музею на опис надійшла гільза артилерійського боеприпасу без будь-яких маркувань, позначень. Її було знайдено на місцях боїв між Червоною армією та Вермахтом, що тривали восени 1943 р. західніше м. Київ. Відмірявши діаметр, вдалося встановити калібр – 7,5 см. Зрозуміло, що знахідку можна було б сплутати з гільзами для радянської гармати ЗІС-3, яка мала приблизно такий самий калібр – 76 мм. Але така продовгувата форма для них не характерна – вони значно коротші. Довжина цієї гільзи становила 71,5 см, а діаметр фланця – 10 см.

Саме такими є розміри гільзи для німецької протитанкової гармати PaK 40 [4, 79]. Таку гармату представлено в залі № 12 і фрагментами в залі № 13 Музею. Ця зброя набула масового поширення на фронті з 1942 р. і використовувалася німецькою армією до кінця війни.

Гільза артилерійського боеприпасу калібру 75 мм [47].

75-мм протитанкова гармата PaK 40. Зал № 12 [40].

75-мм протитанкова гармата PaK 40. Зал № 13 [41].

Ще один приклад – 57-мм бронебійний снаряд, який було знайдено на місцях боїв між Червоною армією та Вермахтом, що тривали восени 1943 р. поблизу смт Гостомель Київської області. Установлення калібру спершу дало змогу припустити, що це боєприпас до радянської протитанкової гармати ЗІС-2. Та виявилось, що її снаряди мають зовсім іншу форму. А напрямний поясок знайденого предмета мав хвилясті лінії, що характерно для англійських боєприпасів. У процесі дослідження було з'ясовано, що це снаряд британської протитанкової шестифунтової гармати QF, яку встановлювали в башти танків Churchill

(«Черчилль»), Matilda («Матільда») і Valentine («Валентайн»). За програмою ленд-лізу певну кількість цих танків було надано Червоній армії. Чимало з них справді брали участь у боях за Київщину восени 1943 р.

Бронебійний снаряд калібру 57 мм [51].

Одним із видів зброї, без яких важко уявити сучасне ведення бойових дій, є ручні гранати. У роки Другої світової війни кожна армія мала свої зразки такого озброєння, які візуально досить легко розрізнити.

У Червоній армії однією з найпоширеніших була РГД-33 – ручна граната Дьяконова зразка 1933 р. Досить часто на ці гранати встановлювали так званий оборонний чохол (інша назва «сорочка»). Це металева насадка з помітними ромбоподібними поділками для утворення якомога більшої кількості осколків під час вибуху. Досить значна кількість цих сорочок були скомплектовані співробітниками, і нині вони представлені в експозиції або зберігаються у фондах.

Ручна граната РГД-33. Зал № 3 [39].

Осколковий оборонний чохол (сорочка) для ручної гранати РГД-33 [43].

Під час Другої світової війни бойове хрещення пройшла й широковідома граната Ф-1, створена на основі однойменної французької гранати часів Першої світової. Завдяки своїй надійності й простоті вона досі перебуває на озброєнні багатьох країн світу.

Ручна граната Ф-1 [36].

У німецькій армії найпоширенішою була граната з довгим дерев'яним руків'ям – Stielhandgranate M24. Вона хоч і не була потужною, проте її можна було кинути значно далі, ніж інші гранати. Один солдат військ СС установив рекорд, метнувши її на 70 м [57, 55]. Застосовували у Вермахті й гранату Eihandgranate M39, у перекладі – «яйцеподібна граната». Обидва зразки представлено в залі № 1 Музею.

Ручна граната Stielhandgranate M24. Зал № 1 [30].

Ручна граната Eihandgranate M39. Зал № 1 [31].

Загалом цікаво, що завдяки наявним у фондах зразкам озброєння та боеприпасів ми можемо висвітлити чи не кожен військовий конфлікт ХХ ст. Зокрема, чимало трофеїв надійшло з Афганістану. Вражає як кількість, так і різноманіття зразків озброєння бійців афганської опозиції. Це зброя різних епох та країн-виробників, що стала цінними експонатами фондової колекції. Насамперед варто відзначити зразки часів британської колоніальної експансії, такі як карамультук з ударно-капсульним замком другої половини ХІХ ст., а також пістолет Enfield, що має той самий принцип дії і виготовлений також у другій половині ХІХ ст.

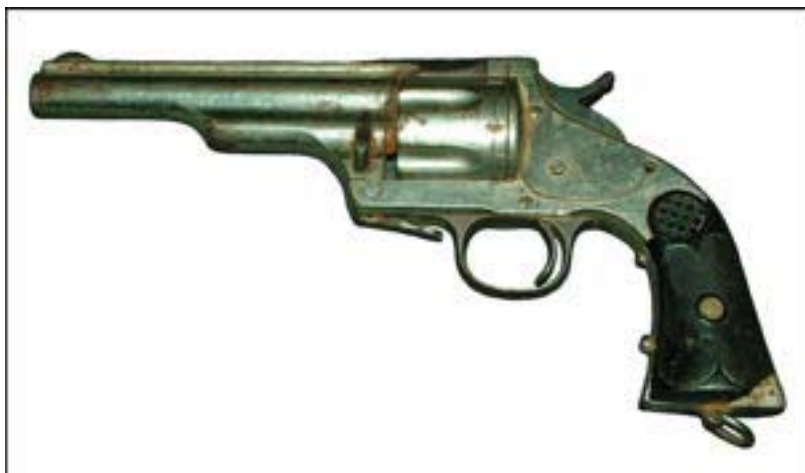

Карамультук з ударно-капсульним замком [12].

Пістолет Enfield з ударно-капсульним замком [15].

Серед інших цікавих зразків цього періоду, які використовували афганці в боротьбі з радянськими військами, був американський револьвер Merwin & Hulbert Frontier 4th Model, виготовлений між 1887 та 1891 рр. Це доволі рідкісна зброя, ціна якої на сучасних аукціонах сягає 1000 доларів США.

Револьвер Merwin & Hulbert Frontier 4th Model [14].

Зрозуміло, що бійцям афганської збройної опозиції доводилося воювати і з сучаснішою зброєю, яка надходила до них із західних країн, а також Пакистану. Крім зразків, створених у період Другої світової війни, афганці використовували й передову на той час американську зброю, серед якої – штурмова гвинтівка M16 та переносний зенітно-ракетний комплекс FIM-92 Stinger.

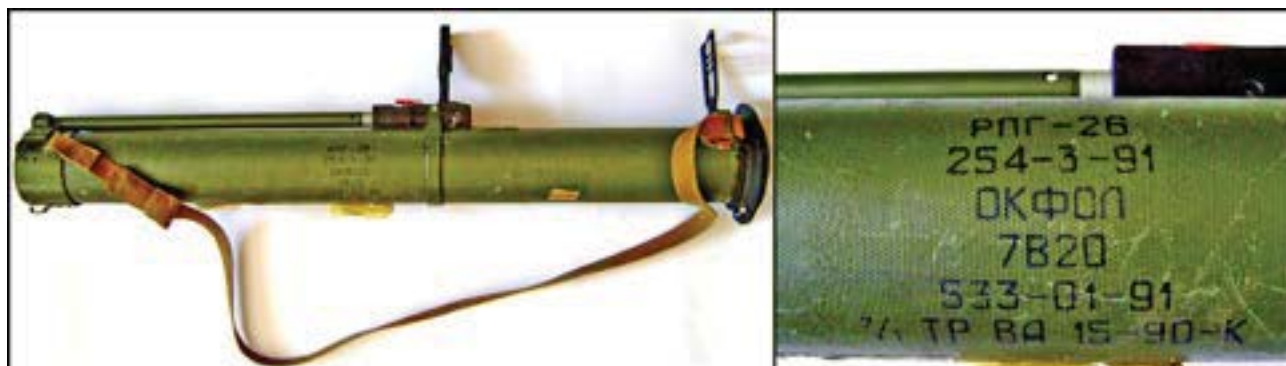
Штурмова гвинтівка M16 [13].

Пускова труба переносного зенітно-ракетного комплексу FIM-92 Stinger [17].

Як відомо, до Музею надходить велика кількість залишків озброєння та боєприпасів, пов'язаних із подіями сьогодення, а саме війною на Сході України. По суті, його співробітникам випала нагода способом детального дослідження предмета вкотре підтвердити російську присутність на Донбасі. Адже у фондозбірні є предмети, які не перебували на озброєнні українських формувань, натомість відомо, що такі зразки використовуються в російській армії. Серед них – ручний протитанковий гранатомет РПГ-26 «Аглень». Гранатомет виготовляється від 1985 р., але на озброєнні української армії не перебуває. Його основний виробник – це завод № 254 у м. Челябінськ, також відомий як Виробниче об'єднання «Сигнал». На маркуванні зображеного нижче гранатомета, знайденого в районі с. Гранітне Волноваського району Донеччини, помітні символи: «РПГ-26». Нижче – «254», це і є позначення вже згаданого заводу-виробника пускового

пристрою, «3» – номер партії пристрою, «91» – рік його випуску. Далі вказано такі дані: «ОКФОЛ» – вибухова речовина, «7В20» – тип підривача, «533» – позначка Нерехтського механічного заводу № 533, який і виробив речовину та підривач, «01» – номер партії речовини й підривача, «91» – рік їхнього випуску. Останніми зазначені символи: «7/1 ТР ВА» – марка пороху, «15» – номер партії пороху, «90» – рік випуску пороху, літера «К» – Казанський пороховий завод.

Пусковий пристрій ручного протитанкового гранатомета РПГ-26 «Аглень» [33].

На відбитих у проросійських бойовиків позиціях були вилучені й ПЗРК «Игла-1». Цю зброю постачали терористам із території РФ. Зокрема, відомо, що нею було збито кілька українських вертольотів та сумнозвісний Іл-76Д в Луганському аеропорту. Цей комплекс перебуває і на озброєнні ЗСУ, проте на Донбасі не застосовувався через відсутність достойних цілей. На фото нижче – екземпляр, вилучений під час спецоперацій у районі м. Дебальцеве. Принцип розшифрування маркування цього зразка такий самий, як і гранатометних пускових пристроїв: «9М313» – індекс ракети, «03» – номер партії ракети, «85» – рік виготовлення ракети, «2» – індекс заводу – виробника ракети, «031363» – обліковий номер ракети. Нижче вказані складальні дані, а також тип і стан бойової частини: «03» – номер партії складання, «85» – рік складання, «2» – індекс складального заводу, «О-Ф» – осколково-фугасна дія бойової частини, «ОК СНАР» – «окончательно снаряжённый», тобто готовий до застосування боєприпас.

Пускова труба 9П322 переносного зенітно-ракетного комплексу 9К310 «Игла-1» [32].

Кілька слів варто приділити вогнемету РПО-А «Шмель». Інформація стосовно цієї зброї в масмедіа доволі неоднозначна. У деяких репортажах вогнемет «Шмель» представляли як беззаперечний доказ російської присутності на Донбасі, мовляв, він перебуває на озброєнні тільки в армії РФ. Насправді вогнемет «Шмель» з'явився в СРСР іще в 1980-х рр. і з успіхом застосовувався в тому ж таки Афганістані, де дістав неофіційну назву «Шайтан-труба». Після розпаду Радянського Союзу певна кількість цих вогнеметів залишилася на території колишніх республік, зокрема й України, і тривалий час зберігалася законсервованою на складах. В Україні ці вогнемети розконсервували лише у 2018 р., провівши їх технічне обслуговування. Після цього бійці ЗСУ використовують їх лише на навчаннях. А в зону бойових дій у наші дні надійшов вітчизняний аналог на основі «Шмеля» – вогнемет РПВ-16. А на озброєння російської армії в 2004 р. був узятий модернізований варіант РПО-М «Шмель-М».

Наразі у фондозбірні є три вогнемети «Шмель», привезені з місць боїв на Сході України. Зображений нижче вогнемет був скомплектований співробітниками Музею під час відрядження до зони бойових дій. Він виготовлений у 1989 р., що підтверджує маркування.

Пусковий пристрій ручного піхотного вогнемета РПО-А «Шмель» [34].

Принцип маркування повоєнних гільз калібру 7,62 мм здебільшого такий самий, як і за часів Другої світової. Верхнє число на денці – завод-виробник, нижнє – рік випуску. Скажімо, на денці зображеної нижче гільзи із с. Піски Ясинуватського району Донецької області «188» – позначення Новосибірського патронного заводу, «89» – рік виробництва. До речі, саме Новосибірські зразки гільз калібру 7,62 мм трапляються найчастіше.

Гільза калібру 7,62 мм [54].

Автоматні гільзи калібру 5,45 мм так само легко описати. Наприклад, «270» – позначення Луганського патронного заводу, «82» – рік випуску.

Гільза калібру 5,45 мм [56].

На гільзах, які виготовлено у ХХІ ст., маркування року випуску теж складається із двох цифр. Наприклад, на зображеній нижче гільзі позначення «03» означає 2003 р.

Гільза калібру 5,45 мм [55].

Нерідко на денці гільзи боєприпасу завод-виробник позначається не цифрами чи літерами, а іншими символами, зокрема фігурками. Скажімо, на знайденій у районі с. Опитне на Донеччині зображеній нижче гільзі калібру 30 мм від боєприпасу до автоматичного станкового гранатомета АГС-17 клеймом у вигляді стрілки позначено Челябінський автоматно-механічний завод.

Гільза калібру 30 мм від боєприпасу до автоматичного станкового гранатомета АГС-17 [53].

Досить часто дату створення можна розібрати й на фрагментах боєприпасів, вилучених на місцях артобстрілів. Так, на носовій частині з детонатором від реактивного снаряда РСЗО БМ-27 «Ураган», знайдений на місці обстрілу українських позицій у 2018 р. поблизу смт Луганське на Донеччині, помітно маркування «3-88», де «3» – номер партії, а «88» – рік випуску. Таку потужну смертоносну зброю, як БМ-27 «Ураган» застосовували обидві сторони. Лише після Мінських домовленостей установки були поступово відведені з позицій.

Носова частина з детонатором від реактивного снаряда РСЗО БМ-27 «Ураган» [50].

У підсумку варто зазначити, що фондозбірня Національного музею історії України у Другій світовій війні містить неймовірно багату колекцію вогнепального озброєння та боєприпасів різного призначення, яка може становити значний інтерес для воєнних істориків, дослідників зброї, колекціонерів. За кожним таким артефактом стоїть своя неповторна автентична легенда. Кожен із цих експонатів є мовчазним свідком буремних подій, що забрали життя мільйонів людей. Як наявну у фондозбірні, так і ту, що надходить до неї, зброю ретельно вивчають і аналізують наукові співробітники Меморіального комплексу. Іще багато цікавого можна відкрити, детально досліджуючи експозити і спираючись

на компетентні каталоги, довідники та інші авторитетні джерела інформації, присвячені цій темі.

Джерела та література:

1. *International Ammunition Association, Inc. Headstamp codes* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://cartridgecollectors.org/?page=headstampcodes>. – Назва з екрана.
2. *Patronen.SU* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://patronen.su/index.php>. – Назва з екрана.
3. *Walter S., Dunn Jr. Stalin's Keys to Victory: The Rebirth of the Red Army in World War II.* – Westport, Conn., and London: Praeger Security International, 2006.
4. *Барятинский М.Б. Славянская броня Гитлера.* – М.: Яуза; Эксмо, 2009. – 112 с.: ил.
5. *Кудишин И.В. Пистолеты-пулемёты: Иллюстрированный справочник / И.В. Кудишин.* – М.: АСТ, Астрель, 2001. – 96 с.: ил.
6. *Определитель боеприпасов по клейменю на донных частях гильз* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://karel-val.narod.ru/spravochnik/gilzi_tabl.htm. – Назва з екрана.
7. *Фаулер У., Норт Э., Строндж Ч. Энциклопедия пистолетов, револьверов и автоматов [текст]: пер. с англ. В. Скоробогатова.* – Харьков: Книжный Клуб «Клуб Семейного Досуга»; Белгород: ООО «Книжный клуб “Клуб Семейного Досуга”», 2010. – 256 с.: ил.
8. *Фаулер У., Суини П. Энциклопедия стрелкового оружия. Винтовки, автоматы, пулемёты / Уилл Фаулер, Патрик Суини; пер. с англ. В. Скоробогатова. 2-е изд., стер.* – Харьков: Книжный Клуб «Клуб Семейного Досуга»; Белгород: ООО «Книжный Клуб “Клуб Семейного Досуга”», 2011. – 256 с.: ил.
9. *Фонди НМІУДСВ.* – КН-14647. – 3Т-238.
10. *Там само.* – КН-181915. – 3Т-1145.
11. *Там само.* – КН-200156. – 3Т-1236.
12. *Там само.* – КН-200157. – 3Т-1235.
13. *Там само.* – КН-200252. – 3Т-1247.
14. *Там само.* – КН-202238. – 3Т-1258.
15. *Там само.* – КН-202249. – 3Т-1269.
16. *Там само.* – КН-202744. – 3Т-1283.
17. *Там само.* – КН-203810. – 3Т-1291.
18. *Там само.* – КН-205488. – 3Т-1321.
19. *Там само.* – КН-207332. – 3Т-1367.
20. *Там само.* – КН-207333. – 3Т-1368.
21. *Там само.* – КН-207334. – 3Т-1369.
22. *Там само.* – КН-207337. – 3Т-1356.
23. *Там само.* – КН-212214. – 3Т-1381.
24. *Там само.* – КН-21291. – 3Т-376.
25. *Там само.* – КН-21309. – 3Т-394.
26. *Там само.* – КН-21323. – 3Т-408.
27. *Там само.* – КН-21374. – 3Т-459.
28. *Там само.* – КН-226500. – 3Т-1489.
29. *Там само.* – КН-23136. – 3Т-421.
30. *Там само.* – КН-232542/1. – 3Т-1498/1.
31. *Там само.* – КН-249833. – 3Т-1537.
32. *Там само.* – КН-269422. – 3Т-1621.
33. *Там само.* – КН-269423. – 3Т-1622.

34. Там само. – КН-277141. – ЗТ-1705.
35. Там само. – КН-335. – ЗТ-58.
36. Там само. – КН-3774. – ЗТ-173.
37. Там само. – КН-5833. – ЗТ-212.
38. Там само. – КН-81299. – ЗТ-1038.
39. Там само. – НД-21849.
40. Там само. – НД-28751. – ТФ-4674.
41. Там само. – НД-28752. – ТФ-4675.
42. Там само. – НД-28823.
43. Там само. – НД-28830.
44. Там само. – НД-30046.
45. Там само. – НД-30055.
46. Там само. – НД-30067.
47. Там само. – НД-30951.
48. Там само. – НД-30979.
49. Там само. – НД-31003.
50. Там само. – НД-31153.
51. Там само. – НД-31207.
52. Там само. – НД-31210.
53. Там само. – НД-31618.
54. Там само. – НД-31636.
55. Там само. – НД-31651.
56. Там само. – НД-31653.
57. Харт С., Харт Р. Вооружение и тактика войск СС / С. Харт, Р. Харт; [пер. с англ. В. Феоклистовой]. – М.: Эксмо, 2006. – 192 с.: ил.
58. Хогг Я. Огнестрельное оружие: справочник / Хогг Ян; перевод с английского С.Л. Федосеева. – М.: Астрель, АСТ, 2002. – 448 с.: фот. – (Справочники Джейн). – (Jane's).
59. Шант Кристофер. Стрелковое оружие. Иллюстрированная история. – Москва: Омега, 2002.

© Златко ЗЛАТАНОВ

НАУЧНОЕ АТРИБУТИРОВАНИЕ ОГНЕСТРЕЛЬНОГО ВООРУЖЕНИЯ, СТРЕЛКОВЫХ И АРТИЛЛЕРИЙСКИХ БОЕПРИПАСОВ, ПОСТУПАЮЩИХ В ФОНДОВОЕ СОБРАНИЕ НАЦИОНАЛЬНОГО МУЗЕЯ ИСТОРИИ УКРАИНЫ ВО ВТОРОЙ МИРОВОЙ ВОЙНЕ

Статья посвящена атрибутированию вооружения и боеприпасов, хранящихся в фондовом собрании Национального музея истории Украины во Второй мировой войне. Мемориальный комплекс и поступающих в него. Это образцы, применявшиеся в разных войнах, военных конфликтах XX и XXI вв., в частности во Второй мировой войне, боевых действиях в Афганистане, а также в современной войне на Востоке Украины. Труд может представлять интерес для экспозиционеров, сотрудников фондов, занимающихся описанием и экспертизой

подобных предметов, а также исследователей оружия, военных историков, коллекционеров. Большое внимание уделено идентификации и маркировке образцов стрелкового оружия и гильз боеприпасов.

Ключевые слова: атрибутирование, маркировка, Вторая мировая война, Вермахт, Красная армия, Мемориал, гильза, снаряд, ручная граната, пистолет, пистолет-пулемёт, винтовка, огнемёт, гранатомёт.

© Zlatko ZLATANOV

SCIENTIFIC ATTRIBUTION OF FIREARMS, RIFLE AND ARTILLERY AMMUNITION FROM THE COLLECTION OF THE NATIONAL MUSEUM OF THE HISTORY OF UKRAINE IN THE SECOND WORLD WAR

The article is devoted to the attribution of weapons and ammunition, which are stored at and delivered to the collection of the National Museum of the History of Ukraine in the Second World War. Memorial complex. These are artifacts used in various wars, military conflicts of the XX and XXI centuries, in particular in the Second World War, the Soviet-Afghan War, as well as in the modern war in eastern Ukraine. The article may be of interest to the curators of exhibitions, workers of the collections department who describe and examine such objects, as well as weapons researchers, military historians, collectors. The research pays much attention to the identification and marking of small arms and ammunition shells.

Keywords: attribution, marking, Second World War, Wehrmacht, Red Army, Memorial, shell casing, shell, hand grenade, pistol, submachine gun, rifle, flamethrower, grenade launcher.